

УДК 378.147.88

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Упатова І. П.,

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

В статті подано зміст та різні аспекти методичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи під час навчальних занять та умови її успішного здійснення; зазначено методичні знання, вміння, досвід діяльності, яких мають набути студенти під час опанування навчальними дисциплінами; проаналізовано можливості щодо методичної діяльності при виконанні практичних та самостійних робіт.

Результати наукового пошуку дали змогу визначити перелік методичних знань і умінь майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: методична підготовка, методична компетентність.

МЕТОДИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ВО ВРЕМЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ

Упатова И. П.

В статье представлены содержание и различные аспекты методической подготовки будущих учителей начальной школы во время учебных занятий и условия ее успешного осуществления; указано методические знания, умения, опыт деятельности, которыми должны овладеть студенты во время изучения учебных дисциплин; проанализированы возможности методической деятельности при выполнении практических и самостоятельных работ.

Результаты научного поиска позволили определить перечень методических знаний и умений будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: методическая подготовка, методическая компетентность.

METHODOICAL TRAINING FUTURE TEACHERS DURING TRAINING

Upatova I. P.

The article describes various aspects of content and methodical training of future elementary school teachers during the training sessions and conditions for successful implementation; stated methodological knowledge, skills, experience activities, which are acquired by the students in the mastery of academic disciplines; analyzes the opportunities for methodological activities in the practical and independent work.

The results of scientific research helped to determine the list of teaching knowledge and skills of primary school teachers.

Keywords: methodical preparation, methodical competence.

Постановка проблеми. Існуюча в педагогічних вищих навчальних закладах система методичної підготовки вчителя, за умов оновлення освіти, вимагає серйозних якісних змін, які

визначають черговий етап її розвитку, тому дане дослідження присвячене проблемі розвитку системи методичної підготовки вчителя початкової школи.

Отримані емпіричні дані про результативність методичної підготовки майбутнього вчителя в освітній системі педагогічного ВНЗ, а також аналіз науково-педагогічних джерел дозволили виділити суперечність між необхідністю підготовки випускників з високим методично-творчим потенціалом, розвиненим методичним мисленням, здатних вирішувати професійні завдання і проблеми, що виникають в реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, і переважаючою спрямованістю методичної підготовки студентів на дії за зразком;

Виділена суперечність дозволила визначити проблему дослідження, яка полягає в необхідності розробки теоретичних і практичних засад, змісту та засобів реалізації сучасної системи методичної підготовки вчителя, що дозволяє забезпечити високий рівень професійної компетентності випускників педагогічного ВНЗ в умовах модернізації шкільної освіти і вищої педагогічної.

Аналіз останніх досліджень. Проблему методичної підготовки майбутніх учителів досліджували К. Б. Авраменко, І. Л. Беленок, Н. Б. Грицай, О. Г. Мітіна, В. Г. Моторіна, М. Г. Криловець, Я. Е. Левченко, Н. Й. Міщук, Л. М. Орлова, С. О. Скворцова, О. О. Таможня, К. І. Ткаченко та ін.

Методична підготовка майбутнього вчителя розглядається Л. М. Орловою як система, що включає цілі, зміст, методи, засоби і форми організації навчання студентів [8].

Науковці наголошують на: важливості методичних знань та вмінь як основи методичної компетентності майбутніх учителів (Н. Б. Грицай); встановлені вимоги до розробки системи методичних знань майбутнього вчителя (В. Г. Моторіна); необхідності забезпечення навчально-методичними матеріалами процес формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя (Я. Е. Левченко); визначенні засобів реалізації системи методичної підготовки вчителя, застосуванні комплексу навчально-методичних завдань на аудиторних заняттях з дисциплін, організації самостійної роботи студентів за рішенням навчально-методичних завдань (О. О. Таможня); формуванні професійно-методичної компетентності у контексті педагогічної діяльності вчителя (Н. Й. Міщук) [1, 3, 5, 10].

Мета статті полягає в розкритті змісту та умов успішного здійснення – методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зазначенні її можливості щодо методичної діяльності під час навчального процесу при виконанні практичних та самостійних робіт.

Основна частина. Вимоги до процесу методичної підготовки студентів в умовах навчального процесу педагогічного ВНЗ визначаються:

- поєднанням теоретичної, методичної та практичної складових підготовки студентів у галузі педагогічної теорії та методики навчання дисциплін, які вивчаються початковій школі, за рахунок

спеціально організованої взаємодії методичної системи і фахового освітнього середовища, його впливу на систему методичної підготовки студентів;

- розвитком методичного мислення студентів завдяки включенню в процес підготовки педагогічних технологій, рефлексивно-методичних прийомів, педагогічних тренінгів, ділових ігор, методичних турнірів тощо.

- становленням майбутніх учителів у позицію фахівця, здатного досліджувати, аналізувати і узагальнювати ситуації, що виникають в процесі методичної діяльності педагога – в умовах різноманітності організаційних форм методичної підготовки студентів під час навчання.

У свою чергу система методичної підготовки майбутніх учителів висуває певні вимоги до професійно-особистісних якостей студентів, які включають: аналіз та обґрунтування власної методичної діяльності, самореалізацію на основі внутрішньої професійної мотивації; розуміння проблем, що існують в практиці початкової освіти, пошук способів їх альтернативного розв'язання; осмислення елементів змісту початкової освіти, а за участі фахового освітнього середовища – змісту методичної діяльності педагогів; педагогічну рефлексію власної методичної діяльності в області початкової освіти школярів; відповідальність за прийняті методичні рішення і результати навчання учнів початкової школи; орієнтація на діалогову методичну взаємодію в процесі педагогічного спілкування, саморозвиток і самовиховання, самореалізація.

Важливим для методичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи під час навчальної діяльності є використання навчально-методичного забезпечення (навчально-методичні комплекси), створені за участі як науково-педагогічних та педагогічних працівників, так і студентів. Для розробки методичного супроводу навчання студентів та оцінки результатів їх методичної підготовки широко залучається експертна думка педагогів, методистів, фахівців – членів науково-методичної ради.

Отже, зміст навчально-методичних завдань зазначених комплексів повинен відповідати основним видам методичної діяльності вчителя, саме тому навчально-методична діяльність студента набуває рис, в яких виявляються особливості майбутньої професійної діяльності.

Діяльність студентів з вирішення комплексу навчально-методичних завдань здійснюється на аудиторних заняттях з методик викладання предметів, які вивчаються у початковій школі (на лекціях, практичних, лабораторних заняттях), а також в ході організації самостійної, у тому числі навчально-дослідної роботи студентів, в ході вивчення курсів за вибором, під час проходження педагогічних практиках.

Варто наголосити, що цільова розробка методичного забезпечення навчального процесу, визначення змісту методичної підготовки, рефлексія процесу навчання студентів, забезпечення матеріально-технічної бази виступають найважливішими умовами досягнення якості їх методичної

підготовки. Як наслідок – розширюються і доповнюються методи і методичні прийоми, а також форми навчання студентів, які становляться інтерактивними.

Слід зазначити, що Національною рамкою кваліфікацій передбачено формування у майбутніх фахівців здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю [7].

Саме тому, вивчення навчальних дисциплін у педагогічному ВНЗ має бути спрямованим на професійно-методичну діяльність майбутніх вчителів, яка надає можливості поєднання теоретичних знань з професійною діяльністю.

Так, програма курсу «Основи природознавства з методикою викладання в початковій школі» являє собою систему взаємопов'язаних розділів, спрямованих на комплексну методичну підготовку майбутнього вчителя. Програма зазначеної дисципліни передбачає творче використання теорії і практики передового педагогічного досвіду, забезпечує координацію розділів тем методики викладання природознавства, проведення навчально-дослідницької роботи по вдосконаленню навчально-виховного процесу в школі.

У процесі вивчення розділу «Методика викладання природознавства» лекційні, семінарські, лабораторні і практичні заняття реалізуються в інтерактивній формі, студентам пропонується навчально-дослідницька, пошукова та самостійна робота методичного спрямування.

Наприклад, під час виконання практичної роботи «Аналіз програми навчального курсу «Природознавство» 1 – 4 класи» у студентів цілеспрямовано *формувалися знання* щодо методики роботи з навчальною програмою, відбувалося критичне осмислення змісту освіти з предмету «Природознавства» за класами та розділами програми; *формувалися* уміння: аналізувати нормативні документи (державний стандарт початкової загальної освіти, навчальну програму з природознавства), зазначати об'єм природознавчих знань, які отримують учні в початковій школі, *розвивалися навички* роботи з навчальною програмою, вміння визначати навчальні, розвиваючі і виховні завдання та ін. [6].

Питання та завдань для самостійного опрацювання документу про Державний стандарт загальної початкової освіти та Базовий навчальний план початкової школи, як його складової частини, також сприяли формуванню методичного мислення і педагогічної рефлексії діяльності майбутніх фахівців [2].

Результатом виконання самостійної роботи методичного спрямування було отримання студентами цілісного уявлення про зміст і структуру початкового рівня освіти, встановлено погодинне співвідношення між освітніми галузями, визначено гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість годин.

Наступним етапом методичної діяльності студентів був аналіз підручників з природознавства для 1 – 4 класів з метою встановлення його відповідності діючої навчальної програми з природознавства.

Як наслідок, майбутні вчителі початкової школи отримували досвід методичної діяльності щодо аналізу освітянських нормативних документів, підручників, визначали державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, формулювали мету і завдання вивчення розділу, підрозділу, теми.

Результатом вищезазначеного підходу до професійного навчання є формування методичної компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності), яка набуває особливого значення після завершення навчання у педагогічному ВНЗ.

Під методичною компетентністю вчителя С. О. Скворцова розуміє властивість особистості, що виявляється у здатності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі, яка ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення занять за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування (дидактико-методичних компетенцій). Методичні компетенції автор розглядає як суспільно визнаний результат підготовки вчителя, як основу, внутрішній резерв методичної компетентності, що виявляється у наявності предметно-наукових, дидактико-методичних та психологічних знань, умінь розв'язування методичних задач, наявності досвіду методичної діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до цього процесу [9].

Результати наукового пошуку дали змогу визначити перелік методичних знань і умінь майбутніх учителів початкової школи, який охоплює **методичні знання** про: структуру навчального матеріалу згідно державного стандарту початкової школи; основні етапи процесу формування та засвоєння знань учнями в початковій школі; умови формування в учнів уявлень і понять, навичок та умінь; методи і методичні прийоми навчання, вимоги до них; засоби навчання; методiku; основні форми та методи контролю навчальних досягнень учнів; типи уроків, їх макро- і мікроструктуру, особливості уроків різних типів; вимоги до організації навчальної діяльності учнів початкових класів під час уроку; зміст і методiku викладання навчальних предметів 1 – 4 класів та ін.

Серед **методичних умінь** слід зазначити такі: аналізувати вимоги Державного стандарту початкової загальної освіти та навчальні програми для 1 – 4 класів, виявляти специфічні особливості кожного курсу; планувати, відбирати, конструювати навчальний матеріал; розробляти конспекти уроків; визначати триєдину мету процесу навчання; планувати і проводити уроки різних; самостійно опрацьовувати навчальну, методичну та довідкову літературу; володіти навичками роботи з ТЗН; аналізувати, робити висновки, узагальнювати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки; визначати проблемні методи навчання; складати диференційовані завдання для дітей з різним рівнем реальних навчальних можливостей і навчальних досягнень; розробляти завдання для організації творчої

практичної роботи учнів; організувати і проводити демонстраційні і фронтальні досліди; використовувати різні форми і види виявлення навчальних досягнень учнів; розробляти фрагменти уроків з використанням різних засобів навчання; прогнозувати труднощі та помилки учнів та запобігати їхній появі та інше.

Висновки. Таким чином, вище зазначена методична підготовка під час навчального процесу сприятиме підвищенню якості їх методичної освіти у майбутніх вчителів початкових класів, конкурентоспроможності на ринку праці, кращому усвідомленню себе і власних дій під час педагогічної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі.

Перспектива подальших розвідок. Подальше дослідження планується у напрямку розробки нових підходів до методичної підготовки майбутніх вчителів щодо педагогічної діяльності з батьками учнів початкової школи.

Література

1. Грицай Н. Б. Формування методичної компетентності майбутніх учителів біології в умовах вищого навчального закладу / Н. Б. Грицай // *Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал*. – Рівне, 2012. – № 1. – Ч. II. – С. 199 – 202.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // *Початкова школа*. – 2011. – № 7. – С. 1–18.
3. Левченко Я. Е. Теоретико-методичні засади формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя.: автореф. дис... док. пед. наук: 13.00.04 / Я. Е. Левченко. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – 40 с.
4. Міщук Н. Й. Професійно-методична компетентність у контексті педагогічної діяльності вчителя біології / Н. Й. Міщук // *Вища освіта України. Додаток 2 до № 3*. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2011. – Т. III (28). – К. : Гнозис, 2011. – С. 528 – 533.
5. Моторіна В. Г. Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах : Автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.04 / В. Г. Моторіна; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2005. – 47 с.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.
7. Національна рамка кваліфікацій. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-nacionalnoyi-ramki-kvalifikacii-doc81930.html>.

8. Орлова Л. Н. Система методической подготовки учителей биологии в педагогическом вузе : автореферат дис. ... док. пед. наук : 13.00.02. / Л. Н. Орлова; Омський державний педагогічний університет. – Омск, 2005. – 40 с.

9. Скворцова С. О. Теоретико-методичні основи формування компетентності майбутніх учителів: нормативна і варіативна складові методичної компетентності вчителя початкових класів / Сборни научных докладов / Педагогика. Актуальне научные исследования. Теория и практика. – Познань, 2015. – Часть 2. – С. 119 – 124.

10. Таможня Е. А. Система методической подготовки учителя географии в педагогическом вузе в условиях модернизации образования: автореф дис... док. пед. наук: 13.00.02 / Е. А. Таможня; Московський педагогічний державний університет. – М., 2010. – 42 с.